

ДЕРЖАВНИЙ КОМІТЕТ ТЕЛЕБАЧЕННЯ І РАДІОМОВЛЕННЯ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА НАУКОВА УСТАНОВА
"КНИЖКОВА ПАЛАТА УКРАЇНИ ІМЕНІ ІВАНА ФЕДОРОВА"

Том 1

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕТАЛОН УНІВЕРСАЛЬНОЇ ДЕСЯТКОВОЇ
КЛАСИФІКАЦІЇ: РОЗРОБЛЕННЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ**

Авторський колектив:

Сенченко Микола Іванович — доктор технічних наук; професор; академік Міжнародної академії інформатизації; заслужений діяч науки і техніки України; член Національної спілки письменників України; директор Державної наукової установи "Книжкова палата України імені Івана Федорова".

Сербін Олег Олегович — доктор наук із соціальних комунікацій; старший науковий співробітник; директор Наукової бібліотеки ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Мураховський Анатолій Леонідович — кандидат наук з соціальних комунікацій; заслужений журналіст України; перший заступник директора з наукової роботи Державної наукової установи "Книжкова палата України імені Івана Федорова".

Гуцол Галина Олександрівна — заступниця директора з наукової роботи Державної наукової установи "Книжкова палата України імені Івана Федорова".

Муравйова Валентина Михайлівна — завідувачка відділу класифікаційних систем Державної наукової установи "Книжкова палата України імені Івана Федорова".

Ахвердова Марина Йосипівна — старша наукова співробітниця відділу класифікаційних систем Державної наукової установи "Книжкова палата України імені Івана Федорова".

Набхан Юлія Олександрівна — старша наукова співробітниця відділу класифікаційних систем Державної наукової установи "Книжкова палата України імені Івана Федорова".

Наукова робота "Національний еталон Універсальної десятикової класифікації: розроблення та впровадження" є комплексною працею, що відображає основні результати прикладних наукових досліджень у галузі книгознавства, бібліографознавства і бібліографії, яка здійснюється Державною науковою установою "Книжкова палата України імені Івана Федорова" (Книжкова палата України), починаючи з 1995 року і до сьогодні.

Мета роботи — забезпечення видавничої, бібліотечної, архівної галузей, сфер освіти та науки України національним еталоном міжнародної класифікаційної системи, інтеграція продукції вітчизняного книговидавництва та наукових і бібліографічних інформаційних ресурсів у європейський і світовий гуманітарний простір.

Ця унікальна наукова праця, яку здійснила Книжкова палата України, підсумовує майже двадцятип'ятирічний період створення та розвитку національної версії міжнародної класифікаційної системи "Універсальна десятикова класифікація" (далі — УДК). Сьогодні вона є єдиною в країні законодавчо визнаною системою класифікації для організації фондів бібліотек, визначення класифікаційного індекса на наукові праці та продукцію вітчизняних видавців на світовому рівні.

Індекс УДК складається з арабських цифр та загальних розділових знаків. Саме тому він уможливорює ідентифікацію вітчизняної книги або іншої публікації у бібліотеці будь-якої з понад 130 країн світу, що використовують УДК, оскільки не залежить від будь-якої конкретної мови.

Короткий опис роботи.

Наукову роботу розпочато у 1995 році з дослідження найпоширеніших у світі класифікаційних систем з метою створення національної, українськомовної версії міжнародної класифікаційної системи.

Під час дослідження було вивчено та проаналізовано досвід провідних бібліотек Європи і Америки щодо використання ними класифікаційних систем. Виявлено, що таблиці УДК використовують понад 130 країн світу, у тому числі понад 40 країн — як єдину і основну класифікаційну систему.

Найбільшого поширення класифікаційна система УДК набула в Європі, де її використовують понад 140 000 бібліотек у 41 країні.

Зважаючи на те, що найбільшим із закордонних ринків реалізації вітчизняної видавничої продукції є Європа, Книжковою палатою України було обрано для створення національного еталону міжнародної класифікаційної системи саме УДК.

З метою реалізації прийнятого рішення у 1996 році Книжковою палатою України розроблено проект "Класифікаційна система України", який отримав фінансову підтримку від Міжнародного Фонду "Відродження" та Інституту відкритого суспільства, м. Будапешт.

УДК — це міжнародна система класифікації, що об'єднує всі галузі знань в єдиній універсальній структурі. Власником міжнародної еталонної версії таблиць УДК є Консорціум УДК (УДКК) (м. Гаага, Нідерланди).

УДКК здійснює ведення, актуалізацію та вдосконалення еталонної бази даних УДК Master Reference File (MRF) англійською мовою. У базу даних щорічно (з 2012 року 1 раз на 2 роки) вводять зміни та доповнення для підтримання класифікаційної системи у відповідності до актуального стану науки.

Реалізація проекту передбачала укладення ліцензійної угоди з УДКК на переклад і публікацію першого друкованого видання УДК українською мовою, а також електронного видання на компакт-диску.

У 1997—2000 роках Книжкова палата України здійснила розроблення національного еталону УДК шляхом науково-термінологічного перекладу електронного масиву міжнародного англійського еталону УДК та його адаптування до українських реалій (розроблення алфавітно-предметного покажчика, національних прикладів визначення і застосування індексів, прикладів комбінування, коментарів, пояснень, методик визначення індексів тощо).

Оскільки національний еталон УДК є суто науковим ресурсом, який містить класифікацію за усіма галузями наук, для дотримання галузевої термінології до перекладу було залучено фахівців провідних галузевих установ — науково-дослідних інститутів Національної академії наук України, спеціалізованих наукових установ та вищих навчальних закладів. Зокрема, до перекладу розділів "медицина"

та "фармакологія" залучені провідні фахівці Української військово-медичної академії — вищого багатoproфільного військово-медичного навчального та наукового закладу післядипломної освіти для військових медичних працівників, до перекладу розділів, пов'язаних з географією, картографією та з географічними термінами і назвами — співробітників Державного науково-виробничого підприємства "Картографія".

Таким чином, у 2000—2001 роках було здійснено розроблення першої редакції національного еталону УДК і випущено друком перше повне видання таблиць УДК українською мовою, а також електронне видання, яке містило базу даних і спеціально розроблену пошукову систему, яка уможлиблювала формування індекса.

Упродовж наступних років Книжкова палата України отримувала зміни і доповнення до УДК, здійснювала переклад і видавала їх окремими виданнями, а також підготувала і видала ще два повних видання УДК.

За даними УДКК станом на грудень 2018 року, УДК перекладено 57 мовами народів світу. Необхідно зауважити, що не зважаючи на те, що всі ліцензіати отримують однакові MRF зі змінами і доповненнями, національні еталони, перекладені цими мовами, не є ідентичними. УДКК дотримується політики, що ліцензіати мають право вилучати певні класи, які не використовуються у їхніх країнах, не змінюючи загальної структури УДК, і навпаки, додавати національні приклади, коментарі й пояснення.

Власною розробкою Книжкової палати України також є додатковий пошуковий ресурс до УДК, який за обсягом практично дорівнює таблицям УДК — Алфавітно-предметний покажчик (АПП). Це згрупована за предметно-семантичними ознаками наукова термінологічна база. Усі видання таблиць УДК українською мовою супроводжуються АПП.

У ході виконання наукової роботи зі створення національного еталону УДК Книжкова палата України пішла далі усіх країн і створила додатково низку прикладних скорочених таблиць УДК, зокрема скорочену схему класифікації бібліографічних записів у бібліографічних покажчиках, яка вийшла окремим виданням, а також, як база даних власної розробки, була упроваджена в

бібліографічне програмне забезпечення ProCite, яке Книжкова палата використовує для створення електронного каталогу і державних бібліографічних покажчиків. Разом з Державною науково-педагогічною бібліотекою України імені В. О. Сухомлинського та Національною бібліотекою України для дітей розроблено робочі таблиці для педагогічних і дитячих бібліотек.

Зважаючи на те, що в Україні до 2017 року паралельно використовувалося дві класифікаційних системи — УДК і Бібліотечно-бібліографічна класифікація (ББК), на допомогу видавцям у 2010 році розроблено "Таблицю відповідності скорочених варіантів УДК і ББК".

Унікальною науковою розробкою Книжкової палати України в ході наукової роботи "Національний еталон Універсальної десяткової класифікації: розроблення та впровадження" став національний стандарт ДСТУ 6096:2009 "Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Універсальна десяткова класифікація. Структура, правила ведення та індексування", який набув чинності 01.07.2009.

Розроблено низку методичних видань, зокрема: "Визначення індексів УДК для наукових документів", "Методика індексування документів за УДК : загальні правила", "Універсальна десяткова класифікація (УДК). Методичні рішення для понять з відсутніми прямими індексами". На допомогу бібліотекарям та науковцям для розуміння термінології розроблено "Короткий тлумачний словник термінів з УДК".

Книжкова палата України тісно співпрацює з УДКК і володіє ексклюзивною ліцензією на підготовку і випуск видань УДК українською мовою. Сьогодні таблиці УДК нараховують 72 000 рубрик, АПП налічує 88 000 предметних рубрик.

Упродовж усіх років роботи над УДК науковці Книжкової палати України у процесі перекладу виявляли помилки і неточності у міжнародному еталоні УДК і надавали ці відомості УДКК. За значний внесок в удосконалення міжнародного еталону у 2007 році тодішнього завідувача відділу класифікаційних систем Книжкової палати України М. Й. Ахвердову (з 2018 р. — В. М. Муравйову) уведено до Консультативної ради УДКК, у склад якої входять провідні фахівці з 20 країн.

Представник України має змогу робити свій внесок в експертні оцінки з окремих питань класифікації, залучати до співпраці галузевих фахівців.

Другим значним внеском у міжнародний еталон УДК стало розроблення спільно з Інститутом історії НАН України докладної періодизації розділу "Історія України", яка представлена одним індексом (від стародавньої до набуття незалежності) за допомогою прикладів комбінування. Історія таких древніх країн, як Китай, Індія, Японія, Єгипет досі в УДК представлені також одним індексом.

На відміну від УДК, ББК є виключно російськомовною класифікаційною системою. Вона ніколи не перекладалася іншими мовами і не підтримувалася в актуальному стані в Україні. Українські бібліотеки і Книжкова палата України використовували застаріле видання 1997 року. ББК не є міжнародною класифікаційною системою, її використовують бібліотеки лише кількох країн — колишніх республік СРСР.

Зважаючи на те, що ББК нині має офіційний статус Національної класифікаційної системи Росії, у 2017 році за ініціативою Книжкової палати України Кабінетом Міністрів України ухвалено Постанову від 22.03.2017 № 177 "Про припинення використання Бібліотечно-бібліографічної класифікації та впровадження Універсальної десяткової класифікації", якою Книжкову палату України визначено відповідальною за методичне забезпечення впровадження УДК. Міністерству культури України дано розпорядження забезпечити протягом 2017 року перехід бібліотек на систематизацію документів за УДК.

На підставі цієї Постанови Наказом Державного комітету телебачення і радіомовлення України від 03.04.2017 № 60 "Про заходи з впровадження Універсальної десяткової класифікації" упроваджено УДК у видавничій галузі, а також Наказом Міністерства освіти і науки України від 26.06.2017 № 929 "Про впровадження Універсальної десяткової класифікації в практику роботи бібліотек" УДК запроваджено у сфері освіти.

На допомогу бібліотекарям, які здійснюють рекласифікацію фондів з ББК на УДК, у 2017—2019 роках розроблено скорочені варіанти таблиць: "Таблицю зіставлення індексів ББК і УДК"; "Розташування бібліографічних записів у

каталогах публічних бібліотек за Універсальною десятковою класифікацією"; низку інструктивно-методичних документів.

Для координації діяльності з упровадження УДК в бібліотеках різних систем і відомств рішенням вченої ради Книжкової палати України запроваджено Міжвідомчу комісію з питань упровадження УДК, до якої увійшли представники Міністерства культури України, Міністерства освіти і науки України, мереж бібліотек (публічних, освітянських, педагогічних, технічних, медичних, для дітей та юнацтва тощо). Для залучення працівників бібліотек з віддалених регіонів країни, засідання комісії проводилися у режимі Skype-конференцій.

Таким чином, завдяки здійсненій Книжковою палатою України науковій роботі, Україна має адаптований до українських реалій національний еталон міжнародної класифікаційної системи, нормативне та інструктивно-методичне забезпечення її впровадження в Україні.

У період 2003—2015 років усі видання УДК випускалися за фінансовою підтримкою держави за державною програмою "Українська книга" і безоплатно розповсюджувалися серед бібліотек.

Наукова робота "Національний еталон Універсальної десяткової класифікації: розроблення та впровадження" не є завершеною і має довготривалу перспективу, оскільки УДК — рухома класифікаційна система, що постійно розвивається і вдосконалюється у відповідності з розвитком світової науки.

Розроблений Книжковою палатою України національний еталон УДК є унікальним, він не має аналогів ні в Україні, ні в світі.

Результатами наукової роботи є:

- 24 книги видань УДК (повних таблиць, скорочених та змін і доповнень);
- 11 інструктивно-методичних видань;
- 1 словник термінів з УДК;
- 7 електронних видань УДК;
- електронний ресурс — скорочені таблиці УДК українською мовою на сайті УДКК;
- національний стандарт з УДК;

- розроблена періодизація розділу "477 Історія України" (за допомогою прикладів комбінування) у міжнародному англomовному еталоні УДК;
- захищено одну дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора наук з соціальних комунікацій та дві дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук з соціальних комунікацій;
- видано 7 монографій, з яких 2 повністю присвячені класифікаційним системам, 5 містять розділи, присвячені УДК;
- опубліковано понад 140 друкованих праць, у т.ч. 2 за кордоном та 86 електронних публікацій;
- проведено 45 (2008—2020 роки) науково-практичних семінарів для публічних бібліотек, різних спеціалізованих мереж бібліотек, видавців книжкових видань і ЗМІ;
- розроблено і викладається низка навчальних програм для середніх і вищих навчальних закладів з підготовки фахівців зі спеціальності 029 "Інформаційна, бібліотечна та архівна справа" (напрями підготовки: "Документознавство та інформаційна діяльність", "Менеджмент бібліотечно-інформаційної діяльності", "Менеджмент архівної діяльності", "Інформаційна аналітика");
- запроваджено послуги з визначення індексів УДК на книги і наукові статті;
- запроваджено міжвідомчу комісію з питань упровадження УДК в Україні.

Усі автори мають профілі у Google Scholar. Кількість посилань на опубліковані наукові праці — 343, найбільший h-індекс серед членів авторського колективу — 12 має доктор наук з соціальних комунікацій О. О. Сербін. Найбільш цитованим виданням є книга Афонін О. В. Сенченко М. І. "Українська книга к контексті світового книговидання". Кількість її цитувань становить 45.

Роботу відзначає високий ступінь наукової новизни. Книжкова палата України, розробляючи національний еталон УДК, значно розширила рамки цієї наукової роботи, привнесла у неї багато власних новацій і наукових напрацювань.

Книжкова палата України має ексклюзивну ліцензію УДКК на переклад і видання таблиць УДК українською мовою, що закріплює її виключне авторське право на виконання цих робіт. УДК в Україні є єдиною класифікаційною системою,

запровадженою законодавчими документами — Постановою Кабінету Міністрів України та Наказами Держкомтелерадіо і Міністерства освіти і науки України.

Розроблений Книжковою палатою України національний еталон УДК впроваджено на всій території України. Сферою використання є бібліотечна, видавнича галузі, сфери освіти та науки, у тому числі:

- 15 656 публічних бібліотек;
- 15 543 освітянських бібліотек;
- 189 бібліотек ВНЗ;
- 714 галузевих бібліотек;
- 106 бібліотек НАН України;
- 105 науково-технічних бібліотек;
- 732 наукових установи;
- 7453 суб'єктів видавничої справи.

 / Сенченко Микола Іванович

 / Сербін Олег Олегович

 / Мураховський Анатолій Леонідович

 / Гуцол Галина Олександрівна

 / Муравйова Валентина Михайлівна

 / Ахвердова Марина Йосипівна

 / Набхан Юлія Олександрівна